

Global express

A actualidade na aula

Tsunami: da emerxencia á solidariedade

HOWARD DAVIES/OXFAM INTERNACIONAL

O desastre provocado polo Tsunami, ademais de implicar unha ameaza inmediata para a vida das persoas, podería deixar máis de dous millóns de persoas na pobreza.

Esta edición de Global Express pretende analizar a relación entre as consecuencias dunha catástrofe e a pobreza e reflexionar sobre os tipos de axuda que se activan para facer fronte a un desastre.

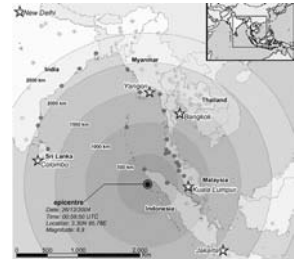
- ☐ O que pasou?
- ☐ A escala do desastre aumenta por causa da pobreza
- ☐ A acción humanitaria: unha abordaxe desde a vulnerabilidade
- ☐ A reacción internacional.
- ☐ Aproveitar a oportunidade para loitar contra a pobreza.

O que pasou?

No 26 de decembro de 2004, ten lugar un terremoto de 8,9 graos na escala de Richter na falla que hai xusto diante da illa de Sumatra en Indonesia. O epicentro, en pleno Océano Índico, provoca unha enorme onda. Esta onda, que chegou a superar os 20 metros de altura, alcanzou todas as costas do Golfo de Bengala, así como a ribeira Índica do continente africano cunha enorme virulencia. A súa velocidade, próxima dunha media de 800 km/h, fixo que as ondas viaxasen en menos de 2 horas a 1.500 km do epicentro.

As persoas máis afectadas polo terremoto máis devastador dos últimos 40 anos encóntranse na India, Sri Lanka, Indonesia, Tailandia, as Illas Maldivas e Somalia. Aínda que en menor medida, outros países tamén se viron afectados: Bangladesh, Malaisia, Myanmar, Somalia, Kenya, Tanzania...

A escala do desastre aumenta por causa da pobreza

As catástrofes son naturais mais os desastres non, e non deberían ser vistos como o resultado inevitable dunha catástrofe. As catástrofes afectan as persoas de forma diferente dentro das sociedades e poden ter un impacto moi diferente dependendo da sociedade ou do país que afecten.

Para que unha catástrofe se transforme en desastre é necesario que afecte persoas vulnerables. Se as persoas poden reducir o seu grao de vulnerabilidade, entón as catástrofes non teñen por qué producir inevitablemente un desastre. Non obstante, os factores que fan que algunhas poboacións sexan máis vulnerables que outras son poucas veces analizados e as causas desta vulnerabilidade poucas veces solucionadas.

- **Catástrofe:** evento extremo (natural ou humano) que pode afectar un determinado lugar nun determinado momento, con maior ou menor grao de intensidade, e que actúa como detonante dunha crise. Poden ser naturais como os terremotos, as inundacións, as secas, etc. ou causadas pola man do home como os conflitos armados ou as intoxicacións.
- **Desastre:** grave perturbación do funcionamento da sociedade, que causa vastas perdas humanas, materiais ou medioambientais, que exceden a capacidade da sociedade afectada para afrontala utilizando unicamente os seus propios recursos. As consecuencias dos desastres poden plasmarse en diferentes fenómenos como a fame grande, as epidemias, o éxodo de poboación, etc.
- **Vulnerabilidade:** é o nivel de risco que afronta unha familia ou un individuo a perder a vida, os seus bens e propiedades, o seu sistema de sustento (o seu medio de vida) perante unha eventual catástrofe. O grao de vulnerabilidade dun grupo é o principal determinante de que unha catástrofe natural ou humana poida desencadear un desastre.

A vulnerabilidade vén determinada por dous factores claves:

- exposición física ás catástrofes (risco),
- acceso limitado aos recursos: pobreza de ingresos e reservas,

inseguridade do sistema de sustento e indefensión ou desprotección persoal.

Analizar a vulnerabilidade permite analizar a realidade con visión estrutural e non só conxuntural e responder ás causas profundas da crise.

No caso do sueste asiático, a **exposición física ás catástrofes (risco)** provocadas por terremotos é moi elevada. Esta rexión está situada nunha zona de risco de movementos sísmicos, mais, a pesar disto, non existe ningún sistema de alerta de terremotos. Entre tanto, países como o Xapón e os EUA, localizados tamén en zonas de risco, contan con sofisticados sistemas de detección de terremotos.

Precisamente poucas semanas despois do desastre, e tal como estaba previsto, celebrouse o **Cumio Mundial sobre Redución de Catástrofes en Kobe** (Xapón) que tivo como referente principal a catástrofe ocorrida no Índico. Neste cumio, propúxose desenvolver con máxima urxencia na zona afectada un sistema de alerta de terremotos.

"Establecer un sistema de alerta no Océano Índico, tras a catástrofe do Tsunami do 26 de decembro, é o mínimo que se pode facer, mais ademais hai que colocar a prevención de desastres no primeiro plano da axenda internacional".

JORDI CARDONA

Representante de Intermón Oxfam no Cumio Mundial sobre Redución de Catástrofes que se celebrou entre o 18 e o 22 de xaneiro en Kobe (Xapón).

Na última década, os desastres de orixe natural afectaron 211 millóns de persoas cada ano. En torno do 98% das vítimas mortais producíronse nos países do Sur.

O maremoto golpeou algunhas das zonas máis pobres dos países afectados. Na zona máis afectada de Aceh, en Indonesia, existía un único hospital; case o 40% dos seus habitantes carecían de calquera acceso aos servizos de saúde, o 49% non tiña acceso á auga potable e as infraestruturas mantíñanse a duras penas. Iso era antes do maremoto.

Mesmo en áreas non particularmente pobres segundo os estándares do Sur asiático, o maremoto afectou un gran número de persoas que xa vivían na extrema pobreza. En Tamil Nadu, a pesar de non ser dos estados máis pobres da India, máis do 21% da poboación non tiña acceso á auga potable antes do desastre.

"Vivir en casas mal construídas, carecer de atención sanitaria ou de boas comunicacións marcan a diferenza entre perder a vida ou os medios de subsistencia nunha catástrofe, ou non perdelos. Por iso é necesario que os gobernos aceleren o cumprimento dos Obxectivos de Desenvolvemento do Milenio para a redución da pobreza".

JORDI CARDONA, representante de Intermón Oxfam no Cumio Mundial sobre Redución de Catástrofes que se celebrou entre o 18 e o 22 de xaneiro en Kobe (Xapón).

A acción humanitaria: unha abordaxe desde a vulnerabilidade

O grao de desenvolvemento dun país e o seu nivel de pobreza son a chave para a coordinación da resposta humanitaria a unha catástrofe nas primeiras 48 horas de actuación.

Nas primeiras 48 ou 72 horas, a tarefa chave é realizar un primeiro estudo de avaliación para determinar o alcance da catástrofe e as necesidades que hai que atender de forma máis urxente. Igualmente, é necesario detectar qué outras organizacións humanitarias están a actuar na zona afectada, para que exista unha coordinación afectiva. Os criterios de "distribución do traballo" entre as diferentes organizacións dependen da especialidade de cada organización e dos recursos dispoñibles.

Na resposta humanitaria, distínguense tres niveis de intervención:

Axuda de emerxencia: consiste nunha axuda "de socorro" destinada á provisión gratuíta de bens e servizos. Esta axuda actívase desde os primeiros días posteriores á crise e pode

prolongarse durante 6 ou 12 meses.

Axuda humanitaria: ademais da axuda á emerxencia inclúe operacións prolongadas de atención a refuxiados e desprazados, programas de preparación e prevención para a redución da vulnerabilidade e programas de rehabilitación e reconstrución.

Acción humanitaria: formúlase desde unha perspectiva máis global, dirixida a actuar sobre a vulnerabilidade mediante unha abordaxe de dereitos dentro do dereito á vida e á seguridade. Desde esta perspectiva máis ampla, ademais de atender a emerxencia, actívanse accións destinadas a erradicar as causas estruturais que producen a vulnerabilidade (pobreza). Así, ademais da axuda humanitaria, a acción humanitaria inclúe accións destinadas á protección de dereitos, accións de testemuño e denuncia, accións de incidencia política e de comunicación.

A resposta da comunidade internacional: emergencia e reconstrución

As principais **ONG** presentes na zona afectada polo Tsunami comezaron a traballar de forma inmediata, proporcionando víveres, auga potable, abrigo e obxectos de primeira necesidade ás centenas de millares de persoas afectadas pola catástrofe. A resposta da **cidadanía** tampouco se fixo esperar. As doazóns a través das ONG non deixaron de aumentar.

Os **governos** doadores prometeron fornecer máis de 5.000 millóns de dólares, que cubrirían tanto a fase de emerxencia como a posterior reconstrución. Mais estas promesas aínda se teñen de concretar. As Nacións Unidas solicitaron 977 millóns de dólares para unha primeira fase, que abarcaría até xuño, dos cales, un mes despois, só 450 foron desembolsados polos gobernos. As promesas, até agora, só cobren 923 dos 977 millóns de dólares solicitados.

Ademais do atraso e do incumprimento no desembolso das doazóns comprometidas polos gobernos, o comportamento dos gobernos doadores en pasadas crises suxire un outro perigo. A extrema xenerosidade mostrada na resposta ao maremoto do Índico pode ameazar os fondos necesarios para as **outras 14 grandes crises humanitarias abertas no mundo**. Entre elas, encóntranse os conflitos do Sudán, o norte de Uganda, ou a

República Democrática do Congo, onde máis de 3 millóns e medio de persoas perderon a vida como resultado directo ou indirecto do conflito armado desde 1998.

Igualmente importante é o feito de que a axuda proporcionada despois do maremoto sexa xenuinamente 'nova', isto dicir, que **esta axuda non sexa 'reciclada'** doutros compromisos anteriores, nin proceda das partidas orzamentarias que doutro modo se dedicarían á axuda humanitaria ou de desenvolvemento noutros lugares do mundo.

En **Bam (Irán)**, unha vez que a atención dos medios de comunicación desapareceu, só o 5% das novas vivendas planificadas foron construídas. Segundo palabras do Gobernador, Ali-Mohamad Rafizadeh, o 11 de xaneiro de 2005, a súa cidade recibiu até o momento 55 millóns de dólares dos 120 que foron prometidos cando a atención internacional estaba centrada no desastre.

Protexendo a quen o necesita

Toda a axuda humanitaria debe ser distribuída sobre a base de avaliacións imparciais, de acordo cos principios humanitarios de humanidade e neutralidade.

- As Nacións Unidas e os gobernos doadores deberían prestar especial atención ás necesidades dos **grupos minoritarios, os pobos indíxenas, os membros de grupos de oposición, e as persoas de castas inferiores, garantindo que reciban a axuda que necesiten sen ningún tipo de discriminación**. Outros – incluíndo **crianzas, mulleres** en situación vulnerable e **traballadores inmigrantes** – que moitas veces teñen dificultades para recibiren a axuda distribuída – non deben ser excluídos.
- Non podemos esquecer tampouco que algúns superviventes necesitan máis que axuda física. Os **desprazados** queren regresar para reconstruíren os seus fogares e os seus medios de vida, algúns talvez nun futuro moi próximo. De acordo co dereito internacional dos refuxiados, todos os movementos

de persoas deben ser voluntarios, e deben levarse a cabo con seguridade e dignidade.

- Noutras crise, a vulnerabilidade e a dislocación económica dos desprazados contribuíron para **incrementar a explotación de menores, o tráfico ilegal de mulleres e crianzas, e o comercio sexual** (para aqueles que non teñen outra alternativa económica). As Nacións Unidas deberían explicar cómo se enfrontarán estes problemas, e unha probable propagación da VIH/SIDA e outras doenzas de transmisión sexual.
- A pesar do maremoto, **alcanzar unha paz duradeira en Aceh e Sri Lanka** continúa a ser difícil. Tanto os gobernos como as outras partes en conflito teñen a obrigaón de protexer os necesitados, e todos os civís, e permitir o seu acceso á axuda humanitaria que poidan necesitar. A seguridade do acceso non debe basearse no uso de escoltas armadas para a distribución de axuda, senón en conseguir un 'alto o fogo' inmediato alí onde for necesario.

“Reconstrución plus”

A reconstrución debe ir máis alá da simple recreación da situación existente antes do maremoto. **O seu obxectivo debe ser unha 'reconstrución plus', dirixida especificamente á redución definitiva da pobreza, á garantía da sustentabilidade medioambiental e á redución da vulnerabilidade perante eventuais futuros desastres.**

- A implementación deste principio non ten por qué esperar a que a resposta á emerxencia finalice. **Dar traballo ás persoas afectadas na construción de refuxios e outros labores humanitarios** pode axudalos a reconstruíren os seus propios medios de vida. Este tipo de programas que proporcionan diñeiro a troco de traballo. Un traballo humanitario de calidade e o comezo da ‘reconstrución plus’ deberían ir da man. Este imperativo non aparece recollido no Chamamento Urxente feito polas Nacións Unidas no que, por exemplo, se destina unicamente un 1,4% do orzamento á reconstrución dos sectores da agricultura e da pesca.

- **Os medios de vida dos pescadores, os pequenos agricultores, os artesáns, e outros sectores produtivos**, foron devastados polo maremoto. Os planos de reconstrución deberían apoiar a recuperación de todos os sectores afectados e, ao igual que sucede coa axuda humanitaria, evitar discriminacións de calquera tipo.
- A maior parte das zonas costeiras afectadas eran o fogar de pequenas comunidades pesqueiras e asentamentos indíxenas, cuxos títulos legais de **propiedade das súas terras** eran pouco claros. Debería permitirse a estes grupos reconstruíren as súas vidas nas terras nas que viviron até agora.
- En particular en Sri Lanka e nas Maldivas, gran parte da poboación necesitada depende do **turismo**. Tanto os gobernos como os negocios locais e os operadores turísticos deberían traballar xuntos para aseguraren que o sector turístico se recupera o máis rapidamente posible.

Alivio da débeda para a reconstrución

O alivio da débeda a algúns dos países afectados polo maremoto tería o potencial de liberar millares de millóns de dólares para a reconstrución. Isto debería constituír unha prioridade, sempre que todos os fondos liberados nese proceso sexan destinados integramente á ‘reconstrución plus’ e á redución da pobreza. Na reunión do Club de París celebrada no día 12 de xaneiro, os acredores ofrecéronse a **conxelar os pagamentos de devolución da débeda** aos países damnificados polo maremoto. Mais o Club de París non conseguiu ir máis alá dunha suspensión temporal dos pagamentos. Os seus membros deberían encargar urxentemente unha avaliación que determine o nivel de débeda sustentable despois do maremoto en cada un dos países endebedados. Esta avaliación debe ser independente e transparente.

Os resultados desta avaliación deberían conducir á **condonación da parte da débeda** que estea por cima do nivel considerado sustentable, sempre que os fondos liberados sexan destinados á ‘reconstrucción plus’ e á redución da pobreza, e que tanto a decisión como o proceso sexan transparentes para os acredores e para os habitantes dos países afectados. Esa condonación debería ser negociada entre os acredores e cada un dos países afectados, e os acredores non deberían insistir, como acostuma ocorrer, en establecer condicións cuxo obxectivo sexa maior avance na liberalización económica destes países, como por exemplo o levantamento das medidas protectoras das producións nacionais de arroz.

Levantamento das barreiras comerciais

Outro aspecto que facilitaría os esforzos da reconstrución sería que tanto desde a Unión Europea como desde os EUA se impulsase unha **mellora no acceso aos seus mercados das exportacións procedentes dos países afectados**, en particular as de confección e calzado deportivo, vitais para a economía

da zona. Un incremento das exportacións podería xerar decenas de millares de postos de traballo, aumentar os ingresos, e xerar as divisas que os países afectados necesitan para importacións esenciais e para o enorme desafío da reconstrución.

A resposta local: o futuro nas súas mans...

- En **Krueng Raya**, unha vila situada a 45 minutos ao oeste de Banda Aceh (**Indonesia**), o pobo está a construír o futuro coas súas propias mans. Cinco días despois do Tsunami, comezaron a reconstruír as súas casas. Entre a chatarra e a destrución provocada polo desastre do día 26 de decembro procuraron ferramentas, madeira, plástico e outros materiais para construíren os lugares nos que se aloxarán nos próximos meses e, talvez, anos.

"Non queríamos vivir en tendas de campaña e ficarmos simplemente sentados esperando a que chegase a axuda", explica o alcalde desta vila pesqueira. El cedeu as súas terras para que as persoas se poidan instalar nelas. "Estamos acostumbrados a traballar e a vivir con dignidade, e aquí estamos a traballar moito", engade.

Krueng Raya esta cerca do mar e cando o Tsunami chegou a maioría da xente conseguiu correr cara ás zonas altas e salvar as súas vidas. Agora, 3.500 persoas foron volveron aloxarse nesas zonas e están a construír as súas casas para poderen continuar coas súas vidas. Algúns conseguiron reiniciar pequenos negocios como a venda de froitas.

- Os veciños da costa de Colachel, no distrito de **Kanyakumari (India)**, sentiron os efectos das poderosas ondas do Tsunami de diferentes maneiras. Mentres algúns perderon os seus seres queridos, outros perderon as súas casas. Moitos deles perderon os seus medios de vida, as súas vallams (tradicionais barcas de pescadores realizadas con catro troncos), as súas canoas, os seus catamaráns e as súas barcas motorizadas. "Nesta zona, tiñamos 350 barcas motorizadas mais agora non podemos utilizar ningunha delas", di Stanley, da vila de Chinnamuttom, sinalando as barcas empurradas beiras arriba polas ondas.

A Federación das Sociedades de Pescadores do Sur da India (SIFFS), co apoio de Oxfam Internacional, emprenderon un programa de axuda co propósito de restablecer os medios de vida dos afectados. O plano prevé a reparación de 1.600 vallams e de 4.500 catamaráns que pertencen aos pobres pescadores dalgunhas das aldeas afectadas, entre as que se encontran as máis devastadas: Muttom e Chinnamuttom.

Aproveitar o momento para loitar contra a pobreza

Existe o perigo de que o extraordinario fluxo de solidariedade internacional que se viviu desde o 26 de decembro se evapore unha vez que o maremoto teña desaparecido dos informativos. Agora se presenta unha oportunidade única para que os gobernos, aproveitando este momento, fagan de 2005 o ano en que se establezan planos eficaces para alcanzar os **Obxectivos de Desenvolvemento do Milenio**.

Antes do maremoto, este era xa un desafío para os gobernos, nos meses previos ao cumio que se celebrará en Nova York en setembro de 2005. A resposta sen precedentes que tivo esta catástrofe é unha mostra de que é só unha cuestión de vontade a que impide aos gobernos reduciren substancialmente a pobreza e as doenzas que matan 30.000 persoas cada día no mundo.

Para cumprir con este desafío no ano 2005:

- **Os gobernos dos países desenvolvidos deberían proporcionar de forma inmediata polo menos 50.000 millóns de dólares en axuda ao desenvolvemento**, que se sumaría aos orzamentos de cooperación xa existentes. Ao mesmo tempo, deberían fixar un calendario, enviado formalmente á OCDE, onde establezan o proceso para conseguir que a súa Axuda Oficial ao Desenvolvemento alcance o 0,7% do PIB en 2010 ¹. Aproveitando o debate sobre a composición do Consello de Seguridade que terá lugar neste ano, debería acordarse que ningún país desenvolvido podería optar a un asento permanente ou semi-permanente no citado órgano até que se teña establecido formalmente o mencionado calendario.
- **Os acredores deben garantir que o acordo sobre o alivio da débeda para os países afectados polo maremoto non se**

realizará a conta de medidas a favor doutros países pobres endebedados. Os servizos da débeda de máis de 100 millóns de dólares diarios son un grande obstáculo para a redución da pobreza mundial. Os Ministros de Economía do G7, que se reunirán a principios de febreiro, deben acordar a condonación do 100% da débeda dos Países Menos Adiantados, axudándoos así a alcanzaren os Obxectivos de Desenvolvemento do Milenio. Para outros países endebedados, deberían ser renegociados os prazos de devolución.

- Os Gobernos deberían prepararse para concluír a Rolda de Comercio de Doha en 2006 – baseándose nos resultados da reunión ministerial que terá lugar en Hong Kong en decembro de 2005. Este proceso debería concluír con **novas regras para o comercio internacional** que (a) acaben co dumping provocado polas exportacións subsidiadas dos países ricos, (b) garantan que os países menos desenvolvidos terán o poder de decidir o ritmo e a escala á que abrirán os seus mercados, e (c) terminen coa discriminación dos países ricos perante os produtos procedentes dos países pobres.
- **Os gobernos deben tentar protexer os civís atrapados en todas as crises humanitarias**, aceptando durante o cumio das Nacións Unidas no próximo setembro próximo a súa ‘Responsabilidade de Protexer’ os civís en calquera lugar do mundo; facendo presión para que sexa adoptado un Tratado Internacional Sobre Comercio de Armas; e financiando na súa totalidade todos e cada un dos Chamamentos Humanitarios das Nacións Unidas.

Este dossier foi elaborado a partir dos seguintes documentos:

- **Aprender as Leccións do Tsunami – Un mes despois.**

Boletín externo de Oxfam Internacional (25/01/2005).

http://www.intermonoxfam.org/cms/HTML/espanol/1379/dc010205_tsunami_un_mes_después%20.pdf

- **Maremoto no Sueste Asiático: Tres semanas despois.**

Nota informativa. Intermón Oxfam (14/01/2005)

http://www.intermonoxfam.org/cms/HTML/espanol/377/ni180105_Maremoto2_esp.pdf

- **Maremoto no Sueste Asiático: Desafío tras a Conferencia de Iacarta.**

Nota informativa. Intermón Oxfam (10/01/2005)

http://www.intermonoxfam.org/cms/HTML/espanol/377/ni100105_Maremoto_esp.pdf

¹ Até agora só 5 países cumpriron o referido compromiso: Holanda, Suecia, Noruega, Dinamarca e Luxemburgo. O Reino Unido prometeu chegar ao 0,4% no 2006, mais na actualidade só dá o 0,27%. Os EUA só destinan un 0,1% e España un 0,3%. Como obxectivo intermedio, o Goberno español comprometeuse a alcanzar o 0,5% no ano 2008.

Para saber máis...

Para saber máis...

Libros

La realidad de la ayuda 2003-2004

Relatorio Intermón Oxfam

La acción humanitaria en la cooperación española (nov. 2003).

Documento de IO, dispoñible en formato PDF.

http://www.intermonoxfam.org/cms/HTML/espanol/868/Accion_%20humanitaria_cooperacion_espaola.pdf

Páxinas web:

Páxinas web:

Organismos internacionais:

<http://www.un.org/spanish/>

En inglés:

<http://www.reliefweb.int>

<http://ochaonline.un.org/>

ONGD:

<http://www.intermonoxfam.org>

<http://www.cruzroja.es/>

<http://www.msf.es>

Outros:

<http://www.ub.es/solidaritat/observatori/esp/dossiers/tsunami/tsunami.htm>

Visita a nosa Web
e descarga o
global express!!

www.IntermonOxfam.org/educar/global

Medios de comunicación:

Medios de comunicación:

BBC Mundo.com: El desastre en Asia

<http://news.bbc.co.uk/hi/spanish/specials/2004/maremoto/default.stm>

El Mundo.es: Asia bajo el Tsunami

http://www.el-mundo.es/fotografia/2004/12/maremotos_especial/

La Vanguardia.es: Monográfico maremoto universal

<http://www.lavanguardia.es/public/web/51172971666.html>

Global Express pretende xerar preguntas entre os alumnos e as alumnas sobre o que contan os medios de comunicación. Trátase de promover unha visión crítica da realidade que lles permita comprender o estado do mundo e, en especial, a situación do mundo en desenvolvemento.

Global Express é unha iniciativa de: Centrum voor Mondiaal Onderwijs (Holanda), Curriculum Development Unit (Irlanda), Centro Educazione Mondialità (Italia) e Intermón Oxfam (España)
Global Express é financiada pola AECI